

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

Fejős Andrea

**EURÓPAI, MAGYAR ÉS SZERB „FAIRNESS” MODELLEK A
FOGYASZTÓI SZERZŐDÉSEKRE ÉS AZOK ALKALMAZÁSA A
FOGYASZTÓI HITELSZERZŐDÉSEKRE**

Doktori értekezés

Tézisek

Témavezető:

Dr. Blazovichné Dr. Gellén Klára PhD
egyetemi docens

Szeged, 2013

Tartalomjegyzék

I. A kutatás célja.....	2
II. A kutatás módszerei	6
III. A dolgozat felépítése.....	7
IV. A kutatás fő eredményei	14
V. Javaslatok a jövőre nézve.....	15

I. A kutatás célja

A kutatás célja a tisztességtelen szerződési feltételek kérdésének elemzése a fogyasztói hitelszerződések esetében az Európai Unióban, és a két választott jogrendszerben, Magyarországon és Szerbiában.

Annak ellenére, hogy a fogyasztói hitelszerződések nevesített szerződések, és egyre nő a fogyasztói hitelszerződésekre vonatkozó külön jogszabályok száma, a tisztességtelen szerződési feltételek kérdése az e témát szabályzó általános rendszer része. Ennek megfelelően a kutatás alapja az *93/13/EGK tisztességtelen szerződési feltételekről szóló irányelv*¹ (a továbbiakban: Irányelv.), illetve az ezt implementáló jogszabályok: Magyarországon az *1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről* (a továbbiakban: Ptk.), Szerbiában *a fogyasztóvédelemről szóló 2010. évi törvény* (a továbbiakban: Ftv.).² Mivel a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó szabályokat nem lehet önmagukban („jogi vákuumban”) elemezni, a dolgozat egyrészt taglalja az „új” fogyasztóvédelmi szabályok, és a „rég” vagy „hagyományos” szerződési jogi intézmények, másrészt a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó általános és a fogyasztói hitelekre vonatkozó különös rendszer közötti kapcsolatot.

Az „új-régi” kérdéssel összefüggésben a dolgozat elsősorban a hagyományos kötelmi jogi intézményeket, a *laesio enormis*, az *uzsora*, a *clausula rebus sic stantibus* és a *vis maior* intézményeit, valamint az általános szerződési feltételek „hagyományos” szabályait tanulmányozza, rámutatva mindeközben az „új” szabályok szükségességére. Az „általános-különös” kapcsolatra vonatkozva a dolgozat főként a *2008/48/EK fogyasztói hitelmegállapodásokról szóló irányelvre*³ (a továbbiakban: hitelmegállapodásról szóló irányelv.), Magyarországon *a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvényre*, valamint *a fogyasztónak nyújtott*

¹ A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről, Hivatalos Lap L 095, 21/04/1993.

² A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 73/10. sz. [Zakon o zaštitni potrošača].

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/48/EK irányelve (2008. április 23.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 133/66, 2008.5.22.

hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvényre, Szerbiában pedig a pénzügyi szolgáltatások felhasználóinak védelméről szóló 2011. évi törvényre⁴ támaszkodik. A dolgozat azt elemzi, hogy a fogyasztói hitelszerződések tisztességtelen szerződési feltételei elleni harcban ezek a különös szabályok hogyan viszonyulnak az általános szabályokhoz.

Az Irányelv kettős szabályozáson alapszik. Egyrészt a tisztességtelen szerződési feltétel kritériumait, azaz a „*fairness*” sztenderd normáit, másrészt e normák végrehajtási szabályait tartalmazza. A dolgozatban elemzett európai, magyar és szerb modellek is e két komponenst tükrözik. Ennek megfelelően a kutatás is egyfelől azt taglalja, hogy mikor tisztességtelen egy szerződési feltétel. A vizsgálatot a „*substantive fairness*” és a „*procedural fairness*” fogalmak körül bontakoztatja ki. A „*substantive fairness*” a szerződés tartalmára, vagyis a szerződési jogok és kötelezettségek tisztességes viszonyára vonatkozik. A „*procedural fairness*” a tisztességes szerződéskötés folyamatát öleli fel, vagyis, azokat a szabályokat, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a fogyasztók ténylegesen megértsék a szerződési feltételeket.⁵ Másfelől a dolgozat a végrehajtási mechanizmusok kérdésével is foglalkozik, olyan mechanizmusokat keresve, melyek képesek hatékonyan megelőzni a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazását.

A kutatás arra a kérdésre keresi a választ, hogy figyelemmel az uniós, a magyar és a szerb szabályozásra, megvalósul-e a fogyasztók „magas szintű védelme”. Pontosabban, miként érvényesülnek az e cél érdekében kialakított szabályok a hitelszerződések megkötésekor; mely eszközök állnak rendelkezésre a megelőző végrehajtásra; és van-e a jövőben további lehetőség az irányelv 8. cikkében is említett magasabb szintű védelem elérésére.

A „magas szintű védelem” egy absztrakt fogalom, amely jelen kutatásban, a tisztességes szerződési feltételek megteremtésének a lehetőségét jelenti. Ez a zsinórmérték, a „*substantive fairness*” és a „*procedural fairness*” meglététől, illetve ezek kapcsolatától függ. A „magas szintű védelem” függ továbbá attól is, hogy bizonyos szerződési feltételek mentesülnek-e a tisztességesség vizsgálata alól. Szintén fontos, hogy a szerződési feltételek tisztességességére milyen hatással vannak a szerződés megkötése után megváltozott körülmények. Végül, a „magas szintű védelem”, a megelőző végrehajtási mechanizmusok hatékonyságán és a rendelkezésre álló ultra-

⁴ A Szerb Köztársaság Közlönye 36/11. sz. [Zakon o zaštitni korisnika finansijskih usluga].

⁵ Chris Willett, *Fairness in Consumer Contracts: The Case of Unfair Terms*, Ashgate, Aldershot, 2007, 2. o.

megelőző mechanizmusok jelenlétén is múlik.⁶ A dolgozat a tisztességtelen szerződési feltételek kérdésének vizsgálatát a fogyasztói hitelek sajátos környezetében teszi. A fogyasztói hitelek általában hosszú távú szerződések, jelentős anyagi eszközöket mozgatnak meg, komoly társadalmi és gazdasági következményekkel járhatnak. Alapvetően komplex szerződések, nyelvezetük komplikált, szerződések szövege hosszú és átfogó (formanyomtatvány és üzletszabályzat), a szerződéskötés és annak teljesítése tekintetében szinte minden helyzetet felölelnek. A fogyasztói hitelszerződések esetében tehát a tisztességtelen szerződési feltételek kialakításának veszélye fokozott, a fogyasztónak nincs ráhatása a szerződési feltételek tartalmának megállapítására, mivel a szerződést alapvetően a hitelező egyoldalúan állítja össze.

Sokféle fogyasztói hitel létezik, azonban a dolgozat a hitelmegállapodásról szóló irányelv felosztását követve, a hitelek két alapfajtaját különbözteti meg. Ezek a halasztott fizetésre alapuló kereskedelmi hitelek („*trade credits*”) és a pénzkölcsönre alapuló pénzügyi hitelek („*loan credits*”). A dolgozat lényegében a pénzügyi hitelekkel foglalkozik, ahol a hitelező elsősorban a pénzügyet. A dolgozat elemzése nem alkalmazható olyan pénzügyi hitelekre, amelyek a tisztességesség sajátos kérdéseit vetik fel. Ilyenek pl. az ingyen hitelek és az államilag támogatott fogyasztói hitelek. Ellenben, abból kifolyólag, hogy a fogyasztók a pénzügyi lízingszerződést és a fogyasztói hitelt finanszírozási alternatíváknak tekintik, és mivel a két szerződéstípus hasonlóan komplex, az elemzés kiterjed a pénzügyi lízingszerződésre is, annak ellenére, hogy ezek a szerződések nem hitelek *stricto sensu*.

Fogyasztói hitel számos jogi, gazdasági, szociális és politikai kérdést vet fel. A dolgozat a hitel jogi oldalával foglalkozik. A hitelszerződés megkötése előtt a tisztességtelen értékesítési gyakorlat kérdése merül fel. A szerződés megkötésekor a szerződési feltételek tisztességtelensége kérdéses. Tisztességtelenek lehetnek továbbá a hitelbiztosítékok, az adósság behajtásának, illetve az adósság végrehajtásának gyakorlata is. Végül, a hitelinformációs rendszerekben leközölt adatok és azok kezelésének tisztességessége is megkérdőjelezhető. A dolgozat e jogi problémák közül kizárólag a szerződési feltételek tisztességtelenségét taglalja.

Az dolgozat a fogyasztói hitelszerződések elemzését fogyasztóvédelmi szempontból végzi. A fogyasztóvédelmi jog olyan jogszabályokat tartalmaz, amelyek

⁶ A megelőző végrehatás olyan kontroll típus, mely kiszűri a tisztességtelen szerződési feltételeket a már meglévő szerződésekből és megakadályozza azok jövőbeni alkalmazását. Ezzel szemben, az ultra-megelőző kontrol megelőzi a tisztességtelen szerződési feltétel bármikori alkalmazását, vagyis annak “piacra” jutását.

több jogágra épülnek. Ideértve a hagyományos jogágakat, mint a polgári jog, közigazgatási jog, és a büntetőjog,⁷ valamint a modern jogágakat is, mint a versenyjog, tartalmazva anyagi és eljárási normákat is.

A fogyasztóvédelmi jogot a hangsúlyos állami beavatkozás jellemzi. Ez különösen igaz a fogyasztói hitelre. A fogyasztói hiteleknek számos gazdasági és nemzetgazdasági előnye van, de alkalmazásuk különös veszéllyel járhat. A dolgozat a szabályozási kérdések körében felveti, hogy miért és hogyan lehet szabályozni a tisztességtelen feltételeket általában, de különösen a fogyasztói hitelek esetén. A szabályozás kérdésén belül a dolgozatban elemzett két szempont emelhető ki. Az egyik, hogy az állami beavatkozás milyen mértékben korlátozza a felek szerződési szabadságát. A másik, az állami hatóságok és szervek szerepe a tisztességtelen szerződési feltételek megelőzésében.

A fogyasztói hitelszerződések szerződési feltételeinek tisztességtelensége kiemelt gyakorlati probléma volt a kutatás ideje alatt. A svájci frank alapú hitelezést követő botrány jelentős jogi és intézményi változást idézett elő, ezért a kutatás folyamán felmerült kérdésként, hogy mi legyen a teendő a megváltozott körülményekhez igazodó változó jogszabályokat illetően. A változások a dolgozat készítésével párhuzamosan zajlottak, és mind a mai napig nem zárultak le. Magyarországon például több svájci frank alapú fogyasztói hitelper van folyamatban, melyek pont a tisztességtelen szerződési feltételek kérdésével foglalkoznak.⁸ Szerbiában egyelőre nincs bírói gyakorlat a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó szabályok alkalmazása tekintetében. Emiatt fontos kihangsúlyozni, hogy a kutatás 2013. júniusi állapottal zárult, majd a 2013. november 23-áig bekövetkezett módosítások utólagos figyelembe vételével végleg lezárult. Lényeges kiemelni, hogy a dolgozat foglalkozik ugyan a svájci frank alapú hitelek kérdésével, megpróbál megoldást találni e perekre, de a dolgozat nem e hitelek esettanulmánya.

Függetlenül és párhuzamosan a fogyasztói hitelek szabályozásának változásával, általános polgári jogi reformtörekvésekre is sor került a vizsgált jogrendszerekben. Ezek közül a legfontosabb a *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről* (a továbbiakban: új Ptk.) elfogadása. Mivel az új Ptk. a kutatás vége felé került elfogadásra és még nem

⁷ Fazekas Judit, A fogyasztóvédelmi jog fejlődése 113-150 In: A civilisztika fejlődéstörténete, Miskolczi Bodnár Péter (szerk.), Bíbor kiadó, Miskolc, 2006, 114. o.

⁸ Elszabadult a pokol a devizahiteles perek körül – Óriási a tét, Portfolio: http://www.portfolio.hu/users/elofizetes_info.php?t=cikk&i=190424 (2013. november 14).

lépett hatályba, a dolgozat elemzése a hatályos Ptk.-n alapul. Ugyanakkor, a megfelelő helyeken a dolgozat jelzi, ha az új Ptk. másként oldja meg a vizsgált kérdést, illetve, külön is elemzi az új Ptk. tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó szabályait. Összességében szemlélve, az új Ptk. szinte teljesen átvette a hatályos Ptk. lényeges szabályait, ezért a dolgozat elemzése szinte teljes egészében vonatkoztatható az új Ptk.-ra is.

Végezetül megállapítom, hogy a kutatási témában összevetésre kijelölt két nemzeti szabályozás kiválasztásának számos oka van. Először is, a tisztességtelen szerződési feltételek kérdése a fogyasztó hitelekre vonatkozóan ezen jogrendszerekben még nem került részletes feldolgozásra. Másodsor, az összehasonlítás egyedi és új. Ráadásul a két jogrendszer nagyszámú hasonlóságot, de számos érdekes eltérést is mutat. Magyarország és Szerbia kontinentális jogrendszerek, szerződési joguk hasonló eredetre vezethető vissza. Mindkettő a rendszerváltás után jelentős változásokat megelőző volt szocialista állam. A jogalkotásra és jogpolitikai célok kitűzésére legjelentősebb hatást az Európai Unióhoz való közeledés gyakorolta. Negyedsor, a kiválasztott jogrendszerek tanulhatnak egymástól. Magyarország példának veheti Szerbia modern megközelítését a tisztességtelen szerződési feltételek szabályozásában. Szerbia számára követendő példa lehetne Magyarország megelőző végrehajtásra vonatkozó megoldása. Továbbá, a jelentősen eltérő tisztességtelen szerződési feltételek szabályozása, valamint a valamennyire eltérő fogyasztói hitel szabályozása a két vizsgált jogrendszerben lehetővé teszi annak meghatározását, hogy mely megoldások nyújtanak magas(abb) szintű védelmet. Végül, a fogyasztói hitel, különösen a svájci frank alapú hitelek, mindkét vizsgált jogrendszerben, jelentős szociális, gazdasági és jogi problémákat vetnek fel.

II. A kutatás módszerei

Az alkalmazott kutatási módszerek a dogmatikai elemzés (normatív) és az összehasonlító jogi módszer.

A dolgozat, tudományos írásokra, elemzésekre, kutatási eredményekre, a jogszabályok valamint a jogesetek elemzésére támaszkodik.

Az értekezés elsősorban az összehasonlító jogi módszert alkalmazza. A dolgozat elsősorban *mikro-összehasonlító* kutatás eredménye, mely összehasonlítja a különböző jogszabályok konkrét normáit (pl. az Irányelv., Ptk., Ftv.) valamint az egyes jogintézményeket Magyarországon és Szerbiában (pl. *clausula rebus sic stantibus*),

azonban a dolgozat végső célja, a „*fairness*” modellek összehasonlítása, a *macro-összehasonlítással* érhető el.⁹

III. A dolgozat felépítése

A dolgozat nyolc fejezetből épül fel.

Az **első fejezet** a bevezetés. Tartalmazza a probléma meghatározást, a kutatás célját, határait, módszereit, a tudományos hozzájárulást, valamint a dolgozat felépítését.

A **második fejezet** a tisztességtelen szerződési feltételek uniós szabályait, vagyis az Irányelvet elemzi. Ez általános fejezet, nem összponosít konkrét szerződéstípusra. Bizonyos mértékig az irányelv minden rendelkezése elemzésre kerül, de a hangsúly, a tisztességtelen szerződési feltétel vizsgálatán, a „*fairness*” alapvető koncepcióján, a transzparencia elv szerepén van, és a „*fairness*” vizsgálatának korlátain van. Amennyiben a vizsgált szerződési feltétel nem tekinthető tisztességtelennek, akkor az tisztességes feltételnek tekinthető, azaz, megfelel az ún „*fairness tesztnek*”. Ezen fejezet a szerződési viszonyokba való állami beavatkozás szerepével is foglalkozik. A fejezet célja annak megállapítása, hogy az Irányelv biztosítja-e a magas szintű védelmet a fogyasztók számára.

A tisztességtelen szerződési feltétel meghatározása („*fairness*” *teszt*) az Irányelv 3. cikkének (1) bekezdése szerint a következő:

„Az egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltétel abban az esetben tekintendő tisztességtelen feltételnek, ha a jóhiszeműség és tisztesség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára.”

Az irányelv a „*fairness*” alapkoncepciója a „jóhiszeműség és tisztesség” („*good faith*”) valamint „az egyoldalú és indokolatlan előny” („*significant imbalance*”) elvein alapszik. A dolgozat ezen elvek jelentését a „substantive fairness” illetve a „procedural fairness” szempontjából vizsgálja. Megállapítja, hogy a fogyasztói szerződésekben a „substantive fairness” vagyis a szerződési feltételek tartalma tisztességességének biztosítása fontosabb, és az Irányelvnek ezt kell előírnia. A dolgozat következtetése, hogy valószínűleg ez is volt az Irányelv célja, de hogy e célt valóban elérte-e, erre nem lehet egyértelműen következtetni a 3. cikk (1) bekezdésének elemzése alapján.

⁹ Lásd a módszerek részletesebb magyarázatára: Konrad Zweigert, Hein Kötz, Introduction to comparative law, Clarendon Press, Oxford, 1998, 16. o.

Az Irányelvben kifejtett transzparencia-elv nem világos. Az 5. cikk annyit mond, hogy a szerződési feltétel akkor transzparens, ha az világos és érthető. Azonban, ha e cikket pl. a 3. cikk (1) bekezdésének függvényében értelmezzük, akkor a transzparencia elvének jelentése a „procedural fairness”. Értelme még meghatározhatatlanabb, ha figyelembe vesszük, hogy az Európai Unió Bírósága a *Gut Springenheide*¹⁰ ügyben, a referencia-fogyasztót az átlagfogyasztóval egyenlítette ki.¹¹

A transzparencia elvének nincs önálló szankciója. Az Irányelv értelmében, a „procedural fairness” nem önálló alapja a szerződési feltétel tisztességtelenségének.

A „substantive fairness” és a „procedural fairness” viszonya nem világos. Következésképpen megtörténhet, hogy a hitelező a transzparencia és a „procedural fairness” elvét tiszteletben tartva, tartalmilag tisztességtelen feltételeket kommunikál, de ezáltal megakadályozza ezen feltételek tartalmának tisztességtelenségének vizsgálatát. Ez alacsony védelmi szintet irányoz elő.

Az irányelv számos kivételt ismer a „fairness” teszt alól. Az egyedileg megtárgyalt szerződési feltételek, a jogszabályon alapuló feltételek, valamint a főszolgáltatás megállapítására irányuló szerződési feltételek tisztességtelensége nem vizsgálható. A kivételek általában, de a főszolgáltatása vonatkozó kivétel különösen, csökkentik az Irányelv védelmi szintjét.

A teszt nem rugalmas, azt csak a szerződés megkötésének pillanatában lehet alkalmazni. Ez kizárja a megváltozott körülmények (pl. betegség, munkanélküliség) figyelembe vételét. A *szociális vis maior* („social force majeure”) elve nem alkalmazható.¹² Ez is jelentősen csökkenti az Irányelv védelmi szintjét.

A fejezet végkövetkeztetése, hogy habár a magas szintű védelem elérése érdekében az Irányelv valószínűleg a teljes „fairness”-re törekszik („substantive fairness” és „procedural fairness”), ezt a célt nem érte el. Az irányelv fogyasztóvédelmi szintje számos esetben korlátozott, teret hagyva az eladó illetve szolgáltató szerződési szabadságának.

¹⁰ A Bíróság (ötödik tanács) 1998. július 16-i ítélete. Gut Springenheide GmbH és Rudolf Tusky kontra Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt - Amt für Lebensmittelüberwachung. Előzetes döntéshozatal iránti kérelem: Bundesverwaltungsgericht - Németország. C-210/96. sz. ügy.

¹¹ A “referencia” fogyasztó, az a fogyasztó mely sztenderdjére hivatkozva állapítjuk meg, hogy a szerződési feltétel érthető és világos-e.

¹² Szociális vis maior a szolgáltatás ellehetetlenülését jelenti szociális illetve társadalmi körülményekben való változásból kifolyólag, mint pl. munkanélküliség, betegség. Lásd bővebben: Thomas Wilhelmsson, ‘Social Force Majeure’: A New Concept in Nordic Consumer Law, 13 Journal of Consumer Policy 1-14, 1990, 3-8. o.

A **harmadik fejezet**, a tisztességtelen szerződési feltételek magyarországi szabályait, vagyis a Ptk.-t elemzi. Ez általános fejezet, nem összpontosít konkrét szerződéstípusra. A hangsúly, a „fairness” alapvető koncepcióján, a transzparencia elv szerepén, valamint a „fairness” teszt határain van. A fejezet célja annak megállapítása, hogy a Ptk. elérte-e az Irányelv által megkívánt védelmi szintet, illetve, ahol az Irányelv védelmi szintje nem túl magas, az ún. magasabb védelmi szint biztosított-e.

A „fairness” tesztet a Ptk. 209.§ (1) bekezdése tartalmazza. E szakasz értelmében:

„Tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg.”

Magyarországon, a jogirodalom és a joggyakorlat értelmezése alapján, a „fairness” teszt tartalmi tisztességességet, vagyis a „substantive fairness”-t hivatott biztosítani. A „procedural fairness”-t a jóhiszeműség és tisztesség elvének (Ptk. 4.§) valamint a transzparencia elvének (Ptk. 209.§ (4) bek.) önálló alkalmazása követeli meg.

A „procedural fairness” a Ptk. 209.§ (4) bekezdésének, és a Ptk. 205/B.§-ának együttes értelmezése alapján, a fogyasztó valódi esélyét jelenti az általános szerződési feltételek megértésére. Ezen felül, a transzparencia elve, a szerződési feltétel tisztességtelenségének önálló alapja a Ptk. 209.§(4) bekezdése alapján. Ez azt jelenti, hogy a szerződési feltétel tisztességtelenségét önmagában az is megalapozza, ha ez nem felel meg a „procedural fairness” követelményeinek, még akkor sem, ha tartalmilag tisztességes. Ebből az a következtetés vontható le, hogy a szerződési feltétel csak akkor tisztességes, ha megfelel mindkét „fairness” követelménynek. Ugyanakkor, figyelembe véve a Ptk. 209.§(1). bekezdését, illetve a Ptk. 209.§(4) bekezdésének külön szankcióját, a „substantive fairness”-t a „procedural fairness” nem írhatja felül. E szempontból a Ptk. sokkal magasabb védelmi szintet biztosít, mint az Irányelv.

A Ptk. számos kivételt tesz a „fairness” teszt alól, vagyis átveszi mindhárom kivételt az Irányelvből, átvéve ez által annak védelmi szintjét is.

A „fairness” teszt nem rugalmas. A Ptk. 209.§(2) bekezdése értelmében azt kizárólag a szerződés megkötésének időpontjában lehet alkalmazni. A hagyományos polgári jogi intézmények, a *clausula rebus sic stantibus* és a *vis maior* lehetővé teszik a szerződési feltételek újraértékelését a szerződés megkötése után is, figyelembe véve a

megváltozott körülményeket. E két jogintézmény képes magába foglalni a *szociális vis maior* elvét is. A hagyományos intézmények orvosolják a „fairness” teszt rugalmatlanságát és növelik a Ptk. védelmi szintjét az Irányelvvel szemben.

Következtetésként meg lehet állapítani, hogy a Ptk. elérte-e az Irányelv által kívánt védelmi szintet, sőt egyes esetekben magasabb szintű védelmet is biztosít. A Ptk. szilárd talajt biztosít a teljes „fairness” eléréséhez, kevés teret hagyva a szerződési szabadságnak. A szerződési szabadság elsőbbségének veszélye a „fairness” teszt kivételeiben van.

A **negyedik fejezet** a tisztességtelen szerződési feltételek szerbiai szabályait, vagyis a Ftv.-t elemzi. Ez is általános fejezet, és nem összpontosít konkrét szerződés típusra. A hangsúly, a „fairness” alapvető koncepcióján, a transzparencia elv szerepén, valamint a „fairness” teszt határain van. A fejezet célja annak megállapítása, hogy a Ftv. elérte-e a Tsz. által kívánt védelmi szintet, és ahol ez nem túl magas, magasabb szintű védelmet biztosít.

Szerbiában, a „fairness” tesztet a Ftv. 46.§ (2) bekezdése a következők szerint tartalmazza:

„A szerződési feltétel akkor tisztességtelen ha:

- 1) a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára;
- 2) a szerződés teljesítését indokolatlan ok nélkül megnehezíti a fogyasztó számára;
- 3) a szerződés teljesítését lényegesen megváltoztatja, ahhoz viszonyítva, amit a fogyasztó indokoltan elvárhatott,
- 4) a transzparencia elvével ellentétes;
- 5) a jóhiszeműség és tisztességesség elvével ellentétes.

A fentiekből látható, hogy a Ftv. „fairness” teszt összetett. A „fairness”- öt esetét ismeri. Ezek közül kettő célja valószínűleg a „substantive fairness”, kettőé mindkét fairness, és egyé a „procedural fairness”. Ezért, a szerbiai „fairness” teszt úgy kell értelmezni, hogy annak célja, mind a „substantive fairness” mint pedig a „procedural fairness” biztosítása. Összességében, ez a megoldás sokkal magasabb szintű fogyasztóvédelmet biztosít, mint az Irányelv vagy a Ptk.

A Ftv. 44.§ (2) bekezdése kifejezetten rendelkezik a transzparencia elvének értelmezéséről. Előírja, hogy a transzparencia a fogyasztó valódi esélye a szerződési feltételek érdemi megértéséhez. Továbbá, a Ftv. 44.§ (1) bekezdése szerint a referencia-fogyasztó, a konkrét fogyasztó tudásával és tapasztalatával rendelkező értelmes ember.

A „fairness” tesztből az is látható, hogy a „procedural fairness” önálló alapja a szerződési feltétel tisztességtelenségének. Továbbá ahhoz, hogy egy szerződési feltétel tisztességes legyen, minkét „fairness” követelményének meg kell, hogy feleljen.

A „fairness” teszt nem ismer korlátokat, és elvileg minden szerződési feltételre alkalmazható.

A „fairness” teszt flexibilis. Kettő „fairness” alap (Ftv. 46.§ (2) bekezdésének 2) pontja és Ftv. 46§(2) bekezdésének 3) pontja alkalmazható a szerződés teljesítése során, és a 2) pont kifejezetten alkalmas a megváltozott körülmények figyelembe vételére a „fairness” megállapítása érdekében. Így, a „fairness” teszt valószínűleg magába foglalja a *szociális vis maior* elvét is. Emellett, a hagyományos kötelmi jog intézmények, a *clausula rebus sic stantibus* és a *vis maior* is alkalmazhatók.

Arra lehet következtetni, hogy a Ftv. védelmi szintje magas, a teljes „fairness” elérésére irányul („substantive fairness” és „procedural fairness”), nagyon kevés teret hagyva a szerződési szabadságnak.

Az **ötödik fejezet** a tisztességtelen szerződési feltételek kérdését taglalja a hitelszerződésekben. Ez a fejezet a korábbi fejezetek kutatási eredményeire épül. Az általános fogalmakat a különös szabályokkal együtt elemzi. A hangsúly azon van, hogy hogyan lehet a főszolgáltatásokat előírányzó és a mellékszolgáltatásokra vonatkozó szerződési feltételek „substantive fairness”-ét megállapítani, a „procedural fairness” szerepén a hitelszerződésekben valamint a „fairness” teszt kivételein. Ezen fejezet együttesen elemzi az uniós, a magyar és a szerb szabályokat. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy megvalósult-e a magas szintű védelem fogyasztói hitelszerződésekben. Mennyire magas szintű a védelem az Unióban, és ahol a védelem szintje nem olyan magas, a védelem magasabb szinten biztosított-e Magyarországon és Szerbiában.

A „substantive fairness” kérdésének elemzésében a dolgozat a szerződési feltételeket, a főszolgáltatásokat előírányzó és a mellékszolgáltatásokra vonatkozó szerződési feltételekre osztja.

A főszolgáltatásokat megállapító szerződési feltételekkel kapcsolatosan a dolgozat rámutat arra, hogy a hitelszerződésben nehéz meghatározni, hogy mi az „ellenérték”, vagyis azt, hogy az a kamat, vagy az azt is magában foglaló teljes hiteldíjmutató (a továbbiakban: THM). Mivel Magyarországon, a „hiteldíj” tisztességességének vizsgálata nem lehetséges, a dolgozat azt vizsgálja, hogy a „fairness” teszt helyett e célra alkalmazhatóak-e a *laesio enormis* és az *uzsora* hagyományos intézményei. Megállapítja, hogy igen, alkalmazhatók, azonban, ezen

intézmények, amelyek más társadalmi-gazdasági környezetben keletkeztek, nem nyújtanak megfelelő garanciát a tisztességtelen ellenérték megállapítása ellen a fogyasztói hitelszerződésekben. Magyarországon az újabban megkötött szerződésekben, a hagyományos intézmények helyett, az „hiteldíj” tisztességességét egy termékszabályozó eszköz biztosítja, mely meghatározza a THM maximum százalékát a fogyasztói hitelszerződésekben. Magyarországgal szemben Szerbia, más szabályozási eszközre támaszkodik, és ez esetben a tisztességesség megállapítását a „fairness” tesztre bízta. Bár ezen különböző eszközök ugyanazt a célt, a tisztességes „hiteldíj” megállapítását szolgálják, azt, hogy melyik szabályozási eszköz biztosít magasabb védelmi szintet, nehéz eldönteni.

A mellékszolgáltatásokra vonatkozóan, a dolgozat elemzi az egyoldalú szerződésmódosítás és a késedelmi kamat intézményeit. Megállapítja, hogy e szerződési feltételek tartalmi tisztességességét („substantive fairness”) nehéz meghatározni, ugyanis a „fairness” teszt a hitelszabályozási keretek között alkalmazható, és e keretek határát sokszor nehéz pontosan megállapítani. A két szerződési feltételen túlmenően a dolgozat vizsgálja a *szociális vis maior* általános alkalmazhatóságát is. Arra a következtetésre jut, hogy a magyar és a szerb hatóságok felismerték az elv fontosságát, és közvetlen, de nem kötelező jellegű szabályokat írnak elő az elv alkalmazására. Ezen felül, a hagyományos intézmények, a *clausula rebus sic stantibus* és a *vis maior* is alkalmazhatók. Magyarország és Szerbia magasabb védelmet biztosít, mint az Irányelv, és lehetővé teszik a szerződési feltételek tisztességtelenségének újraértékelését a szerződés teljesítése során. Ez a védelmi szint Szerbiában magasabb, ahol ezt maga a „fairness” teszt teszi lehetővé.

A hitelszerződésekre vonatkozóan a „procedural fairness” biztosítására a hitelmegállapodásról szóló irányelv számos szabályt tartalmaz. A szabályok a hitelező „réteges” tájékoztatási kötelezettségét írják elő. A hitelmegállapodásról szóló irányelv tisztázza a transzparencia elvének szerepét: esélyt biztosít a fogyasztó számára a szerződési feltételek érdemi megértéséhez. Ez azt jelenti, hogy a fogyasztót nem csak a sztenderd információ illeti meg, hanem egyes szerződési feltételekre a hitelező köteles külön felhívni a fogyasztó figyelmét, illetve magyarázatot adni. E szempontból a fogyasztóvédelmi szint Magyarországon magasabb, mint Szerbiában, ahol a hitelező tájékoztatási kötelessége csak az üzletszabályzat jelentőségére terjed ki, de annak tartalmára már nem.

A **hatodik fejezet** a hitelszerződés preventív végrehajtási modelljeit és mechanizmusait elemzi az Európai Unióban általános, míg Magyarországon és Szerbiában különös jelleggel. A fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy vannak-e olyan megelőző végrehajtási mechanizmusok, amelyek hatékonyan meg tudják előzni a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazását és magas szintű fogyasztóvédelmet tudnak biztosítani az Európai Unióban, Magyarországon és Szerbiában.

A dolgozat megállapítja, hogy uniós szinten nincsenek olyan modellek, amelyeket a tagállamok implementálni tudnának. Habár Magyarországon jelen van a megelőző végrehajtás, igazi ultra-megelőző végrehajtási mechanizmus nincs. Szerbiában a megelőző végrehajtás kevésbé van jelen, és ugyancsak nincs igazi ultra-megelőző végrehajtó mechanizmus. Összességében, Szerbia védelmi szintje valamivel magasabb, mint az uniós szabályozás, de alacsonyabb, mint Magyarorszáé.

A **hetedik fejezet** a tisztességtelen szerződési feltételek szabályzásának jövőjével foglalkozik, az Európai Unióban, Magyarországon és Szerbiában. Ez általános fejezet és nem összefoglaló konkrét szerződésre. Röviden vázolja a kötelmi jogi reformkezdeményezéseket az Unióban, Magyarországon és Szerbiában, valamint elemzi a tervezett „fairness” tesztek. A fejezet arra keresi a választ, hogy az új megoldások emelik-e a meglévő fogyasztóvédelmi szintet az Unióban, Magyarországon és Szerbiában.

Az uniós reformtörekvéseken belül a dolgozat a *Közös Referenciakeret Tervezetét*¹³ valamint a *Közös európai adásvételi jogról szóló javaslat*¹⁴ „fairness” tesztjeit elemzi. Magyarországgal kapcsolatosan a dolgozat külön figyelmet fordít az új Ptk. szabályaira. Szerbiában a jelen megoldásnak nincsenek javasolt alternatívái. A dolgozat megállapítja, hogy a jelen uniós alternatívák valamivel jobb megoldást nyújtanak a meglévőktől, ezek azonban nem kínálnak jobb megoldásokat a jelen szerb és a jelen és jövő magyar szabályoktól. Ami Magyarországot illeti, az új Ptk. lényegében átveszi a hatályos Ptk. megoldásait, de összességében nem nyújt lényegesen magasabb szintű védelmet.

A **nyolcadik fejezet** a kutatás következtetéseit tartalmazza. Összegzi az európai, magyar és szerb modellek jellegzetességeit, összehasonlítja őket és jobbító javaslatokat

¹³ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf (2011. november 11.).

¹⁴ Javaslat az Európai Parlament és a tanács rendelete a közös európai adásvételi jogról, COM/2011/0635 végleges - 2011/0284 (COD).

tesz. Összességében megállapítja, hogy a szerb „fairness” modell sztenderdjei sokkal magasabbak, mint a másik két modellé, de ezek végrehajtása nem megfelelő. Ezért a legmagasabb szintű fogyasztóvédelmet a magyar modell nyújtja, ezt követi a szerb modell és végül az európai modell.

IV. A kutatás fő eredményei

A “új-régi” kérdés tekintetében, a dolgozat rámutat, hogy az új megoldások védelmi mechanizmusainak hézagait lehet ugyan pótolni a “rég” szerződési jogi intézményekkel, azonban ezek a hagyományos eszközök nem a legmegfelelőbb (*clausula rebus sic stantibus* és *vis maior*), vagy teljesen alkalmatlan (*laesio enormis* és *uzsora*) megoldást nyújtanak a magas szintű védelem eléréséhez.

Ami az „általános-különös” kérdését illeti, a dolgozat feltárta, hogy a fogyasztói hitel különös szabályai hogyan viszonyulnak az általános szerződési feltételeket előíró általános szabályokhoz. Az uniós különös szabályok középpontjában a „procedural fairness” áll, ellenben Magyarországon és Szerbiában egyre kifejezettebb a „substantive fairness”-t biztosító „termékszabályzásra” irányuló állami beavatkozás. Az állami beavatkozás a felek szerződési szabadságnak korlátozása érdekében sokkal kifejezettebb Magyarországon, mint Szerbiában. Az „általános-különös” viszonya azt a kérdést veti fel, hogy mely szabályozási eszközökkel lehet elérni a magas szintű fogyasztóvédelmet.

A fenti kérdésre keresve a választ, figyelembe véve a „substantive fairness”-t és a „procedural fairness”-t, azt kell megállítani, hogy az „procedural fairness” hatékonysága korlátozott, ezért a szabályozásnak a „substantive fairness”-t kell biztosítania. A „fairness” teszt egy olyan szabályozási eszköz, amely biztosítani tudja a „substantive fairness”-t, azonban az általános elveket, amelyekre támaszkodik, a hitelszerződésekben sokszor nehéz alkalmazni, így a magas szintű védelem elérése érdekében konkrétan állami beavatkozásra van szükség. Elsősorban termékszabályozó beavatkozásra. Ennek ellenére, a „fairness” teszt fontosságát nem lehet vitatni, és ez mindenkor alkalmazható kell, hogy legyen, mint egy ún. „biztonsági háló”, amely rugalmas és képes lefedni az új szerződés-fogalmazó technikákat és az olyan új körülményeket, amelyeket a jogalkotó nem láthatott előre. A végrehajtással kapcsolatban fontos az olyan mechanizmusok kialakítása, amelyek valóban képesek hatékonyan megelőzni a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazását.

V. Javaslatok a jövőre nézve

Az európai modellen a fent röviden ismertetett megoldások javításával lehetne segíteni. Elsősorban deklarálni kellene, hogy a „fairness” teszt alapvető célja a „substantive fairness” biztosítása. Ezen kívül fontos rendezni a „substantive fairness” és a „procedural fairness” viszonyát oly módon, hogy a „procedural fairness” ne tudja felülmúlni a „substantive fairness”-t. Ellenben, a „procedural fairness” önmagában is elegendő kell legyen a szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítására. A „fairness” tesztet mentesíteni kell a kivételektől, illetve azok megtartása esetében tisztázni kell értelmüket. Érdemes lenne újragondolni a referencia-fogyasztó sztenderdjét oly módon, hogy figyelemmel legyen a sérülékeny fogyasztókra. A „fairness” teszt flexibilis kell legyen annak érdekében, hogy alkalmazkodhasson a módosult körülményekhez. Ami a végrehajtást illeti, jó lenne, ha az Európai Bizottság külön ösztönözné az ultra-megelőző végrehajtási módszerek alkalmazását.

A magyar modellen sokat javítana a „fairness” teszt alóli kivételek eltörlése. Fontos lenne lehetővé tenni a teszt alkalmazhatóságát a hiteldíjra. A szerződésben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási joggal kapcsolatban jó lenne jogszabállyal rendezni a módosítást lehetővé tevő okok tételes listáját (ún. ok-lista), és jogszabállyal biztosítani, hogy a maximalizálás az emelt THM-re is vonatkozik. A „fairness” tesztnek rugalmasnak kellene lennie a megváltozott körülmények és a *szociális vis maior* befogadására. Érdemes lenne jogszabállyal rendezni a referencia-fogyasztó sztenderdjét, oly módon, hogy figyelemmel legyen a sérülékeny fogyasztókra. Ami a végrehajtást illeti, a valóban hatékony megelőző végrehajtás érdekében a Magyar Nemzeti Banknak alkalmaznia kell a hatáskörében rendelkezésére álló eszközöket, és e célból vezető szerepet kell vállaljon az ultra-megelőző végrehajtásban.

A szerb modellt, a transzparencia elvére való egyes hivatkozások eltörlésével (elsősorban a „fairness” teszt értelmezésekor figyelembe vett körülmények közül) lehetne javítani. Ez mindenkor biztosítaná, hogy a „procedural fairness” ne tudja felülmúlni a „substantive fairness”-t. Ezen felül, konkrétabb állami beavatkozásra is szükség van. A védelmi szint növelése érdekében jó lenne a hitelszerződés „díjának” maximalizálása. Fontos, hogy a maximum a THM-re alapuljon, és a százalékérték kellő gondossággal legyen meghatározva. A szerződésben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási joggal kapcsolatban jó lenne jogszabállyal rendezni a módosítást lehetővé tevő okok tételes listáját (ún. ok-lista), és jogszabállyal biztosítani,

hogy a maximum az emelt THM-re is vonatkozik. Ugyancsak ajánlatos jogszabállyal meghatározni a késedelmi kamat maximumát is. A „procedural fairness” biztosítása szempontjából fontos, hogy a hitező tájékoztatási kötelezettsége a szerződés tartalmának magyarázatára is vonatkozzon. Ami a végrehajtást illeti, a valóban hatékony megelőző végrehajtás érdekében a Szerb Nemzeti Banknak szintén alkalmaznia kell a hatáskörében rendelkezésére álló eszközöket és e célból vezető szerepet kell vállalnia az ultra-megelőző végrehajtás terén.